

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1956.3.02>

OKTOOBRIPÄEVAD EESTIS

I. RABTŠINSKI *

Iga uus kokkupõrge, mis tsaari sõjavägedel Saksa omadega oli, maksis Venemaale määratu suuri ohvreid ja näitas nagu peo peal, et izevalitsuslik kord on pehkinud ning varisemas. Valitsevate klasside hulgas oli tunda surmahirmu, pettumust ja äärmist ebakindlust homse päeva pärast. Rindel kasvas väejooksikute arv uskumatult suureks. Distsipliin langes, ohvitserid kaotasid võimu soldatite üle, ja lahinguis hukkusid nad nii võõrastest kui ka oma soldatite kuulidest. Keskaparaadi kohutav bürokratism, täielik võhiklus sõjakunstis, andetus väejuhid, võimumeeste isiklikud arveteõiendused, kadedus ja usaldamatus üksteise ning kõrgema võimu vastu — see kõik oli siin läbiseegi põimunud.

Näib, et tsarismi lähenev hukkumine ei torganud kusagil nii teravalt silma kui Tallinnas, Peeter I merekindluses. See kindlus paiknes nii merekui ka maarinde piirkonnas ja oli peale selle tihedasti seotud armee otsese tagalaga. Siin puutusid kokku mere- ja maaväe- ning tsiviilvõimud. Tallinna sadamas viibisid Inglise allveelaevad, millede ohvitserid ja madrused aeg-ajalt linnas ringi jalutasid, et demonstreerida ühendust liitlastega ja Inglise abi.

Kõige valjemast tsensuurist hoolimata tundus veebruari lõpul (vana kalendri järgi) kindluses nagu kõue lähenemist. Sõjaväevõimud nägid kuidas neil pind jalgade alt ära libises. Izevalitsust tegelikult enam ei olnud; ta elas veel ainult paberil. Põhijõud — töölised, soldatid ja madrused — polnud veel välja astunud, kuid nende väljaastumine oli ainult minuti, tunni, päeva küsimus. Sõjaväevõimud püüdsid üha enam läheneda seltskondlikele

* Ivan Vassiljevits R a b t š i n s k i oli Suure Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise perioodil aktiivsemaid ja silmapaistvamaid bolševike partei tegelasi Eestis. Töötades elektriinsenerina 1916/17. a. Tallinnas, võttis ta agaralt osa põrandaalusest revolutsioonilisest võitlusest tsarismi vastu. Pärast Veebruarirevolutsiooni oli ta partei häälekandja „Утро Правды“ ja selle sulgemise järel „Звезда“ toimetaja. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni päevil valiti ta Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee esimeheks. Tema mälestused „Oktoobripäevad Eestis“ on ilmunud katkenditena EKP ajakirjas „Klassivõitlus“ nr. 11, 1919. a. ja nr. 81, 1927. a. Käesolevas, autori venekeelse käsikirja järgi tehtud tõlkes esineb mõningaid täiendusi, mida autor on teinud 1948. aastal.

Kuna I. V. R a b t š i n s k i võttis aktiivselt ja juhtivalt osa Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist Eestis, nägi sündmusi oma silmaga, või sai nende kohta andmeid autoriteetsetest allikatest, siis on tema käesolevad mälestused väga väärtuslikuks materjaliks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajaloo tundmaõppimisel. — Toim.

elementidele. Kuid ka siin ei tundnud nad kindlat pinda, sest see seltskond koosnes vabrikantidest, advokaatidest, tšinovnikutest ja igasugustest väikekodanlastest. Kogu see mitmekesine publik ei kujutanud endast jõudu, kes oleks võimeline olnud lahendama ülesande, mille rahva ette oli seadnud imperialistlik sõda. Rahvahulgas üritasid juba kätt relvade järele; niisugusel korral on väikekodanlane halvaks toeks sõjaväevõimudele.

2. märtsil jättis mõnisada Beckeri ja Vene-Balti tehase töölised töö seisma ja suundusid linna. Turuplatsil tekkis miiting. Sel miitingul esines muide ka „seltskonna” esindaja — sõjatööstuse komitee esimees Aljantšikov, kes samal ajal oli Balti puuvillavabriku direktor. Töölised aga võtsid ta vastu vaenulikult. Juba sel miitingul nägi lihtne inimene, et Aljantšikov (kui ühiskondlik tegelane — Toim.) on surnult sündinud; sõjaväevõimud aga veendusid, et tema peale ei maksa loota.

Turuplatsilt liikusid töölised sadamasse, kus seisid sõjalaevad „Admiral Makarov”, „Bogatõr”, „Oleg”, „Andrei Pervozvannõi”, „Rjurik” jt. Laevade meeskonnad olid suletud siseruumidesse. Töölised alustasid sadamas miitingut, ja peagi õnnestus „Admiral Makarovi” madrustel laevaruumist välja murda; neile järgnesid teised. Seejärel pöördusid töölised koos relvastatud madrustega linna tagasi ja asusid ründama vanglaid. Algas nende lõhkumine. Algul võtsid madrused käsile Suur-Tartu maanteel asuva peavahi, kus peeti kinni sõjaväelasi; siin osutas vahtkond relvastatud vastupanu ning seejärel algas peavahi omapärane piiramine. Suur-Tartu maantee viib teatavasti „Dvigateli” tehase juurde, ja üldse elas selles rajoonis palju töölisi. Peagi kogunes siia lisaks Koplise tulnud töölisele ja madrustele veel palju töölisi, isegi naisi ja lapsi, kes hoolimata tulevahetusest moodustasid kahel pool peavahti suure rahvamurru. Naised julgustasid piirajaid. See avaldas mõju eriti madrustele. Kuna neil kõigil püsse ei olnud, võtsid nad neid üks teiselt, astusid kordamööda tänava keskele ja tulistasid peavahi-hoonet aeglaselt ja kindla rahuga, nagu oleksid nad täitnud laskeharjutust. Kuid nõnda keset tänavat seistes olid nad ise heaks märklauaks sissepiiratud, kes tabavalt võisid tulistada. Haavatu viidi ära ja pealtvaatajate kiiduavalduste saatel astus otsekohe tema asemele järgmine. Osa vabastatud soldatitest ja madrustest ühines piirajatega. Peagi lõpetati tulistamine peavahist; osa vahtkonnast oli langenud, osa põgenes hoovi kaudu. Kui siin lõpule oli jõutud, liikus rahvahulk tol ajal vanglana kasutatava „Paksu Margareta” ja Toompea vangla juurde, purustades tee peal politseijaoskondi.

Keegi ei teadnud kus peetakse kinni poliitilisi vange. Teel tõendas keegi, et nad olevat „Paksus Margaretas”. Rahvahulgas suundusidki peamiselt sinna. Peagi läks jutt lahti, et siin peetavat kinni poliitilisi vange isegi 1906. aastast saadik. „Paksu Margareta” hakati kivihaaval lammutama. Ja veel kaua pärast seda, umbes nädala kestel, lõhuti seda vana türmi, et vange päästa, kes sinna pidid olema sisse müüritud. Rahvahulgas nõudsid siia mitu korda komisjone ja arhitekte vanade plaanidega, — sissemüüritute otsimine aina jätkus. Kuid kedagi ei leitud.

Vangimajadest pääses lahti palju kriminaalkurjategijaid. Algasid riisumised. Iga politseijaoskonna juures leegitsesid lõkkes, milledes põletati politsei raamatuid ja pabereid. Kusagil rüüstati viinapoode, ilmus joobnud inimesi, algas korratu tulistamine, tekkisid tulekahjud, süüdati mõned avalikud majad; linna ähvardas tuleoht.

Börsihoonesse, kus seni oli töötanud Sõjatööstuse Komitee,¹ kogunes avalikkuse esindajaid. Siia ilmusid ka need, kes olid organiseerinud relvastatud ülestõusu. Loodi Rahvamiilitsa Komitee. Mind valiti selle komitee sekretäriks. Komitee avaldas alljärgneva üleskutse:

¹ Sõjatööstuse komiteed asutati Venemaa kodanluse poolt 1915. aastal selleks, et aidata tsaarivalitsusel koondada kogu tööstus imperialistliku sõja jätkamiseks. — Toim.

„Täna öösel asutati Tallinna Sõjatööstuse Komitee ruumides (Pikk tän. nr. 17. — Toim.) Rahvamiilitsa Komitee, kelle ülesandeks on kodanikkude julgeoleku ja varanduse kaitsmine. Kodanikud, kuulake selle komitee sõna, usaldage teda ja tema poolt loodud miilitsat. Komitee liikmeid võib ära tunda käe ümber kantavast valgest sidemest.

Rahvamiilitsa Komitee.”

Komiteesse hakkas kokku tulema määratu suurel arvul relvastatud madruseid, soldateid ja töölisi; neist loodi kohe aparaat militsionääride registreerimiseks rajoonide järgi; polgud andsid sanitaarsalgad; rakendati tegevusse tuletõrjekomandod, et piiri panna tule levimisele jne. Anti käsk relvad ära korjata ja need komiteesse tuua.

Kõik avalikud majad olid maha põletatud, kõik politseijaoskonnad ja vangimajad purustatud; olid mõned surnud ja väike arv haavatuid. Revolutsioon Tallinnas arenes algusest peale organiseeritult. Miilitsakomitee juhtimine oli faktiliselt VSĐT(b)P [kohaliku organisatsiooni] käes, sest komitee kodanlik osa puudus alati. Esimesel neljal päeval tuli olla valvekorras vahetpidamata, nii päeval kui öösel.

Kord öösel patrulle revideerides kuulsin kisa ja hüüdeid: „Pane ta seina äärde! See on provokaator!” Keegi karjus vinguväl häälel midagi vastuseks, kuid mida, polnud võimalik aru saada. Kui ma juurde läksin, selgus, et see oli kergesti „auru all” olev madrus Inglise allveelaevalt. Ta vehkis revolvriga ja rääkis midagi. Mulle meenus, et ta oli käinud ennast registreerimas kui sotsialist, kes oma kohuseks pidas abistada tsaarivalitsuse vastu võitlejaid. Ta saadeti pead selgeks magama. Hiljem läks teda meile tarvis.

3. märtsi õhtuks viisid kõik tehased ja sõjaväeosad läbi nõukogude saadikute valimised. Kui nõukogu kokku oli astunud ja oma organid loonud, avaldas ta järgmise teadaande:

„Tallinna linna kodanikud!

3. märtsil loodi tööliste, sõjaväe ja sõjalaevastiku esindajate üldkoosolekul Tallinna Linna Tööliste ja Sõjaväelaste² Saadikute Nõukogu, ühtlasi organiseeriti Rahvamiilitsa Komitee.

Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee kutsus kõiki Tallinna elanikke täitma nii Saadikute Nõukogu kui ka Miilitsakomitee korraldusi ja kandma eriti hoolt korra täieliku alalhoidmise eest, mis on kodumaa parema tuleviku kättevõitmise kordamineku pandiks.

Kõik teadaanded, kaebused ja igasugused ettepanekud tuleb saata Saadikute Nõukogude Täitevkomiteele.

Saadikute Nõukogu Täitevkomitee ja Rahvamiilitsa Komitee koosolekud toimuvad Linnavolikogu hoones kogu ööpäeva vältel.

Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee.”

4. märtsil 1917. a., kell 3 hommikul.

Selle järel anti välja

„Päevakäsk nr. 1.

Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogude Täitevkomitee nõuab politsei, sandarmivalitsuse ja ohranka kõigilt ametnikelt, et nad kuni 5. märtsini kella 12 päeval kõik nende käes olevad külm- ja tulirelvad ära annaksid Saadikute Nõukogu Täitevkomiteele, mis asub Linnavolikogu hoones. Kõik need, kes seda käsku ei täida loetakse kodumaa vaenlasteks.

Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee.”

4. märtsil 1917. a., kell 3 hommikul.

Nõnda oli siis tegelikult kogu võim kindluses kuni 4. märtsini ülestõusnud rahvahulkade käes, kelle ajutiseks juhiks oli Rahvamiilitsa Komitee, kes koosnes töölistest, madrustest ja väikekodanluse esindajaist.

Üleskutse „Tallinna linna kodanikud” avaldamise silmapilgust — 4. märtsil kell 3 hommikul — läks võim Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee kätte. Senine Rahvamiilitsa Komitee läks terves koosseisus nõukogu poolt moodustatud Miilitsakomitee koosseisu. Vii-

² Nimetus *tööliste ja sõjaväelaste* (soldatite asemel) *saadikute nõukogu* oli tingitud sellest, et nõukogusse kuulusid nii soldatite kui ka madruste saadikud. — Toim.

masele andis Rahvamiilitsa Komitee üle ka kogu oma asjaajamise ja suure hulga relvi, mida ta oli kokku kogunud.

Väikesi korratusi tekkis veel kord siin, kord seal. Nii saabus 3. märtsi õhtul kell 9 teade, et 3-ndas kindluse-suurtükiväe polgus, mis asus kindluse piirkonnas, on ära tapetud 6 ohvitseri ja 4-ndas üksikroodus — 1. Kindluse garnisonis oli igal pool ohvitseri, keda soldatid vihkasid. Neile eeskujudele võidi järgida ka teistes väeosades ning tulemusena oleks võinud puhkeda üldine stiihiline arveteõindamine ja korralagedus, sest polnud veel kindlat revolutsioonilist organiseeritust. Hirmunud kindlusestaap kontradmiraal Leskoviga eesotsas ilmus komiteesse ja palus abi. Komandandi piiramatu võim oli kaotanud oma jõu. Nõukogu ülesandel otsustasin ma väsimusest hoolimata kohale sõita, sest seadsin endale eesmärgiks võita see suurtükiväe polk meie poole. Teadsin seal olevat ühe kommunisti ja kaks anarhisti. Kell 3 hommikul viis kindluse erirong mind Peterhofi.³ Kuidagi seltsis minule ka eespoolnimetatud inglise madrus.

Ümber paar kilomeetrit siinpool kasarmuid, mis asetsesid metsas, piirasid meid ümber tunnimehed. Ülestõusnud polk kartis rahustajaid Tallinnast ja oli valmis end kaitsma. Vilede ja püssipaukudega antud signaalide saatel sõitsime kasarmute juurde. Määratu suur söögituba oli puupüsti täis relvastatud soldateid. Rippuv lamp valgustas ruumi hädavaevalt. Kokkukogunenud võtsid meid vastu vaikides ja süngelt.

Kõigepealt teatasin koosolekule Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu asutamisest. Kostasid hüüded: „Mis nõukogu see on?” Pärast selgitamist segati jälle vahele: „Kas on õige, et meie vastu saadetakse kasakaid ja suurtükiväge?” Kui seletasin, et seda ei ole ja ka edaspidi seda ei juhtu, kuuldsu ruumis nagu kergendatud hingetõmmet. Keegi hüüdis: „Meie suurtükid on sihitud staabi pihta. Sureme, aga alla ei anna!” Saalis tõusis liikumine ja üldine kära. Kostis relvade kõlinat ja klirinat. Laud praksatas ja murdus. Enamus sinna peale roninuist kukkus põrandale. Kostasid korralekutsed. Pärast seda kõnelesin tund aega, ilma et keegi oleks seganud. Lõpuks lugesin ette Petrogradi Nõukogu päevakäsu nr. 1 (auandmise ärakeelamise kohta jne.). Siis viidi läbi saadikute nõukogu valimine. Seejärel esines inglise madrus, kes alustas oma kõnet tervitusega isevalitsuse kukutamise puhul. Puudulikuis vene keeles, vehkides energiliselt kätega, mis kokkutulnute hulgas esile kutsus üldise naeru, kinnitas ta, et ka nemad, inglise madrused ja soldatid, õiendavad koju jõudes arved oma kuninga ja kodanlusega selle eest, et need organiseerisid ülemaailmse tapmise, imperialistliku sõja.

Miiting lõppes koidikul. Samal ajal tuli telefonogramm, et 4. roodus on tapetud veel üks ohvitser. Tuli ka sinna sõita. Miitingule kogunesid soldatid neist roodudest ja patareidest, kes polnud esimesest koosolekust osa võtnud.

Tuleb märkida, et kogu Oktoobrieelse perioodi kestel ja Oktoobrirevolutsiooni ajal oli see suurtükiväe polk bolševike poolel. Iseäranis tubli oli 4. rood, kes palju kaasa aitas kasakate vastu peetud võitluses sel ajal kui Kerenski saadikud ja kasakate salgad Petrogradi ja Tallinna vahet sõitsid.

Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu alustas oma tööd. Kahe päeva pärast andis ta välja päevakäsu nr. 2:

„Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu otsuse täitmiseks nõuab Täitevkomitee: 1) 8-tunnilise tööpäeva sisseeadmist kõigis Tallinna vabrikuis ja tehastes, 2) tööliste tööleasumist 6. märtsil ja 3) garnisoni ning mereväeosade asumist igapäevastele õppustele.

Tööliste ja Sõjaväelaste
Saadikute Nõukogu Täitevkomitee.”

³ Peterhof on sõjaväeosa asukoha šifreeritud nimetus ning sellega on tõenäoliselt mõeldud Nõmmet või Keilat. — Toim.

Tehaste ja vabrikute korstnad hakkasid suitsema, soldatid ja madrused asusid jätkama oma õppusi.

Nii toimus Veebruarirevolutsioon Tallinnas ilma suuremate ohvriteta.

Muidugi, mitte kodanlus ei teinud seda revolutsiooni, vaid töölised, soldatid ja madrused. Üksmeel, millega see toimus, kindlustas juba ette võidu. Ja kindel veendumus võidusse hoidis ära närvilisuse ja korralageduse. Rahvahulkade organiseerimine viidi läbi paari päeva jooksul. Nii kiiresti lõigati Tallinnas lõhki isevalitsuse mädapaise.

Igaüks, kes osa võttis neist lühikestest Veebruarirevolutsiooni päevadest, ammutas piiritut usku revolutsiooni edasiarenemisse. Juba Veebruarirevolutsioon toimus üldise, kuigi mitte veel küllalt selgesti väljendatud imperiaalistliku sõja vastase vaenu tähe all. Kõik igatsesid selle sõja lõppu. Juba märtsis kostis häält, et soldat ei paneks vintpüssi käest. Kõik see mis meeltes käärnis, mida alateadlikult tunti, mis oli olemas alles valmimatul, ebamäärasel kujul, omandas V. I. L e n i n i teesides korruga selguse.

*

Kuidas reageeris bolševike Eesti parteiorganisatsioon Lenini „Aprilliteesidele”?

Bolševike Eesti parteiorganisatsioon saatis mind 1917. a. aprillis Peterburi kuulama Lenini ettekannet, mis toimus Kšessinskaja palees. Pärast tagasiõudmist esinesin Tallinna Töölismajas kuuldust ettekandega kohalikele parteilastele. Minu ettekanne ühes vastustega esitatud küsimustele kestis ligi 5 tundi.

Koosolekust võtsid osa töölised-parteilased Tallinna vabrikutest ja tehastest, soldatid kindluse piirkonnast, madrused kindluse piirkonda kuuluvatelt sõjalaevadelt ja väike arv maatöölisi.

Pärast minu ettekannet tekkis terve rida küsimusi, nagu: kuidas saab lõpetada sõda purustuste eest kompensatsioone tasumata, ilma kapitali kukutamisetä? Kuna sõjaväes on mitmesuguste poliitiliste vaadetega inimesi, siis — kas on vennastamine rindel kasulik? Milles seisab Ajutise Valitsuse petlikkust? Lenin ütleb, et nõukogud on uue valitsuse parim vorm, aga kuidas jääb siis Asutava Koguga?

Kui aga tuli jutt maa natsionaliseerimisest, siis olid eranditult kõik huvitatud maaküsimusest. Kõik teised küsimused jäid kõrvale ja kõik rääkisid maast, hüüdes üksteisele vahele. Selgitasin Lenini seisukohta, et talurahvas, eesotsas oma nõukogudega, peab otsekohe mõisnike maa enda kätte võtma, kuid nii, et ei oleks põletamisi ja inventari rikkumist, et juba järgmisel päeval võiks asuda tööle ja saada endisest kaks korda rohkem vilja nii soldatitele, kes löövad tagasi vaenlase interventsiooni, kui ka nälgivale rahvale.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu konfiskeerisid eesti talupojad mõisnike maad ja viisid sellega ellu Lenini juhendid. Esitades mind kui Eestimaa töörahva esindajat Leninile, märkis J. M. S v e r d l o v kiitvalt eesti sulaste ja kehvtalupoegade teadlikkust, ⁴ kes organiseeritult võtsid enda kätte parunite mõisad ja asusid asjatundlikult nende majandamisele.

*

Otse pärast Veebruarirevolutsiooni oli Eesti bolševistlikus organisatsioonis veel vähe liikmeid. Need olid peamiselt eesti töölised, kuna vene töölisi oli vähe, sest nende hulgas tehti nõrgalt selgitustööd. Osa venelastest töölisparteilasi oli pärast Veebruarirevolutsiooni laiali sõitnud, kuid suurem osa jätkas tööd Tallinna vabrikutes ja tehastes. Olukord bolševistliku selgitustöö alal paranes kui hakati välja andma ajalehte „Kiir”. Vene rahvusest tööliste organiseerimiseks asutati partei ajaleht „Utro Pravdõ”, mille toi-

⁴ Esitades I. Rabtšinskiit Leninile oli Sverdlov öelnud: „Здесь представитель нашей советской жемчужины.” (Autori ühest mälestuskatkendist. — Toim.)

metajaks määrati mind. Seda lehte levitati peamiselt kindluse piirkonna sõjaväelaste hulgas, aga ka Põhjarindel, kus kõige levinumaks ajaleheks oli bolševistlik „Okopnaja Pravda”.

Algas ajajärk, kus rahvahulkadesse tuli istutada leninlikke põhimõtteid. Selleks piisas lühikesest, ainult kuuekuulisest tähtajast. Hoolimata Eestis valitsevaist keerulistest rahvuslikest vahekordadest, said selle ülesandega edukalt hakkama esijoones Tallinna töölised, siis aga ka soldatid ja madrused. Eesti töölised oskasid haruldase klassilise taktilundega jätkata võitlust, ilma et nad oleksid vahekorda venelastega, lätlastega jt. teravaks ajanud.

Meenub niisugune väike vahejuhtum. Tallinnas liigub mööda Narva maanteed paljutuhandepaline töörahva demonstratsioon. Sellest võtavad osa töölised, soldatid, madrused ja linna väikekodanlased. Esimest korda riputab eesti kodanlus välja oma rahvuslipud. On päikesepaisteline ilm. Mängib orkester. „Marseljees” kõlab mitmes keeles, ja korraga hakkavad mõned madrused neid tuliuisi lipukesi maha rebima. Eesti väikekodanlus lööb kõhkleva. Tekkis teatud segadus. Korraga astuvad välja eesti töölised ja hakkavad „Marseljeesi” lauldes ise neid lippe maha kiskuma. Madrused märkasid oma viga ja keegi neist ei seganud enam vahele, kõik lipud aga kisti maha, ja juba eesti tööliste poolt.

Hiljem hakkas kodanlus oma koosolekul selle üle kisa tõstma. Kuid eesti töölised võtsid väljaastumise eneste arvele ja summutasid nii selle vahejuhtumi. See oli suurepärase klassivõitluse õppetund, mida ei tohi liiga madalalt hinnata, sest tuleb silmas pidada relvastatud rahvahulkade vähest poliitilist küpsust sel ajajärgul.

*

1917. aasta septembris hoidis Tallinna garnisoni aktiivne enamus bolševike partei poole. Peab märkima, et see võit polnud saavutatud kerge vaevaga.

Asi seisis nimelt selles, et Kerenski sai väga hästi aru, et ta ei tule bolševikega toime ilma võitluseta. Ta püüdis seepärast kõrvuti teiste abinõudega, mida ta Peterburis ja selle ümbruskonnas oli rakendanud, juba pea-aegu Veebruarirevolutsiooni esimestest päevadest alates kindlustada endale nende sõjaliste jõudude toetuse, kes asusid Põhjarinde piirkonnas ja selle tagalas, s. o. Peterburile lähemal.

Tallinn, kus asusid maa- ja mereväe staabid ning kuhu olid koondatud tugevad sõjalised jõud, oli seepärast selleks punktiks, mille omandamise pärast peeti lakkamatut võitlust. Seepärast sõitsidki sotsialistide-revolutsionääride liidrid Peterburist tihti Tallinna agitatsioonitööd tegema. Nii käisid siin Kerenski, Breško-Breškovskaja, Tšernov, Lebedev, Bunakov jt. Peale selle olid esseeride erigendid saadetud Tallinnasse alatisele tööle.

Iseäranis kaua ja kangekaelselt hoidis Kerenski poole Balti mere sõjalaevastiku Tallinna baas. Garnisoni maaväed olid juba varem langenud bolševike mõju alla, eriti pärast seda kui bolševike partei oli võtnud enda kätte sõjaväelaste klubi. Parteikomitee juhtimisel arendas klubi agaralt selgitustööd, sest tal olid loodud sidemed kindluse kõigi sõjaväeosadega.

Kerenski ja esseeride täht hakkas kustuma; bolševike lipp, mis ühel kokkupõrkel pärast kindluses toimunud miitingut esseeride poolt oli lõhki kistud, hakkas endale võitma järjest rohkem poolehoidjaid.

Vabrikute, tehaste ja kindluse töölised, kokku umbes 50 000, hoidsid peaaegu kõik bolševike poole. Need jõud, kuigi nad olid relvadeta, avaldasid sõjavägedele määratu suurt mõju oma distsiplineerituse ja ühtekuuluvusega. Vabrikute ja tehaste vanemate nõukogude (kus bolševikud olid enamuses) vahendusel astusid kõigi tehaste töölised välja organiseeritult ja üksmeelselt, kuigi neile ainult pool päeva oli ette teatatud, et sel või teisel põhjusel on tarvis meelevaldust toime panna.

Selleks ajaks oli kogu Eestis laialdaselt levinud maataameeste komiteede loomine. Tänu sellele läks bolševike partei Eestimaa komiteel J. A n v e l d i juhtimisel korda nende komiteede abiga kiiremini kui kusagil mujal Venemaal kõik mõisad natsionaliseerida. Tänu ettevaatusabinõude tarvituselevõtmisele viidi see töö läbi eriliste raskusteta ja haruldase eduga.

*

Augustikuu lõpul toimusid Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu ümbervalimised. Uues nõukogus said bolševikud enamuse.⁵ Kerkis üles võimu enda kätte võtmise küsimus. Viidi läbi terve rida ettevalmistustöid. Tunduvalt tõusis nõudmine partei ajalehtede „Tööline” (eesti keeles) ja „Zvezda” (vene keeles) järele, mis muide olid hakanud ilmuma Kerenski otsese käsu peale kinnipandud „Kiire” ja „Utro Pravdõ” asemel.

Soome Töölise, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu esimees, kes VSDT(b)P Keskkomitee ülesandel oli sõitnud Põhjarinde sõjavägede ülemjuhataja juurde, et läbi arutada mõnede väeosade Soomest väljavii-mise küsimust, kutsuti tagasiteel olles Tallinna Nõukogu koosolekule, kus ta esines ettekandega olukorrast Soomes.

Bolševike partei Tallinna Komitee tegi mulle kohuseks koos Keskkomitee esindajaga välja selgitada tegevuse kooskõlastamiseks mõned küsimused. Nende läbirääkimiste tulemusena kutsuti kokku Tallinna garnisoni üldkoosolek, millest võtsid osa Eestimaa ja Tallinna nõukogude täitevkomiteed, tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogud, Vabrikute ja Tehaste Vanemate Nõukogu, polgu- ja laevakomiteed, Balti Laevastiku Keskkomitee (Tsentrobalt) ja partei esindajad.

Koosolek toimus septembrikuu lõpul mereväelaste klubi ruumides. Osavõtjaid oli umbes 700 inimest, kelledest suurem osa oli valitud viimastel ümbervalimistel.

Sel koosolekul võeti vastu meie poolt esitatud resolutsioon Soome Nõukogu toetamise kohta, mis lõppes umbes järgmiste sõnadega: „Tallinna garnison on ette valmistatud ja on valmis iga silmapilk võimu enda kätte võtma.”

Resolutsiooni poolt hääletasid kõik koosolijad, välja arvatud 5—10 inimest — menševikku ja parempoolset sotsialisti-revolutsionääri. Nii need kui teised said ümbervalimistel täieliku kaotuse osaliseks.

Kohe, juba teisel päeval otsustati saata saadikud Peterburi, Moskva, Kroonlinna, Pihkvasse ja kõigisse Eesti- ning Liivimaa nõukogudesse teatega Tallinna garnisoni otsusest, et väljatöötatud plaani alusel täielikult kooskõlastada ühist tegevusplaani.

Esinesin sel ajal Helsingis toimuval bolševike partei piirkonnakonverentsil ettekandega sündmustest.

Konverents otsustas mind koos Keskkomitee esindajaga saata partei Keskkomiteesse Peterburisse teate ja andmete esitamiseks selle kohta, et revolutsioonilise Piiteri ümber on kujunenud peaaegu suletud kaitserõngas: mere poolt kindlasti Balti laevastiku abil, samuti ka Soome ja Eesti poolt. Seega jääb veel ainult selgitada olukord Moskva-poolsest küljest Nikolai raudtee suunas ja Pihkva ning Novgorodi poolt.

Keegi ei kahelnud selles, et Kerenski püüab takistada ülevenemaalise nõukogude kongressi kokkutulekut ja et seepärast on võitlus möödapääsmatu.

Selsamal õhtul algasime sõitu Peterburisse.

Keskkomitee tunnistas meie teated tähtsaks ja otsustas Peterburi Töö-

⁵ Bolševikel ei olnud Tallinna Nõukogus sel ajal veel enamust, kuid nende ettepanekud saavutasid häälteenamuse selle tõttu, et pahempoolsed esseerid ja menševikud-internatsionalistid hääletasid bolševike ettepanekute poolt. — Toim.

liste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu kaudu 8. oktoobriks 1917 Kroonlinna kokku kutsuda Põhjapiirkonna nõukogude kongressi.

Hiljem muudeti otsust nii, et kongress pidi toimuma Peterburis 12. või 15. oktoobril.

Sel kongressil olid peale 2—3 menševiku (Novgorodi nõukogust) teised saadikud kõik bolševikud, pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid või maksimalistid.⁶

Sel kongressil võeti vastu otsus maa tasuta rahva kätte andmise kohta jt.

Põhjapiirkonna nõukogude kongress toimus tugeva meeleolutõusu olukorras. Valiti täitevkomitee, kellele ülesandeks tehti kindlustada ülevenemaalise nõukogude kongressi kokkukutsumine.

See täitevkomitee valis oma hulgast juhatuse, mispeale ülejäänud osa, saanud vajalikud juhtnõõrid, kohtadele tagasi sõitis.

Meie arvates oli sel kongressil määratu suur tähtsus: ta tõstis peterburlaste meeleolu, kes nägid endi ümber jõudusid — ehk nagu üks seltsimees nimetas: „revolutsioonilist rõngast”. Ainult üks punkt, Pihkva tee, polnud küllalt kindel. Kusagilt mujalt, ka mitte Moskva poolt, ei kartnud Peterburi enam pealetungi. Peale selle andis ülevenemaalise nõukogude kongressi kordaminekuks head lootust asjaolu, et sinna oli igal pool valitud bolševikke ja pahempoolseid sotsialiste-revolutsionääre. Peaasjalikult siin, Põhjapiirkonna nõukogude kongressil, töötati välja ühiste väljaastumiste plaan, ühendusepidamise kord jne.; iga osavõtja teadis, mis ta peab tegema ja kuidas tegutsema.

Kohtadel jätkus palavikuline töö. VSDT(b)P Tallinna Komitee esitatud tegevusplaan leidis tema täielikku heakskiitu. Plaan seisis selles, et J. Anvelt pidi enda peale võtma Tallinna Täitevkomitee ja V. Kingissepp — Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee tegeliku juhtimise. Mulle tehti ülesandeks armee klubi kaudu salaja organiseerida kõik usaldatavad sõjalised jõud kindluses, et tagada võimu üleminek nõukogude kätte ning maha suruda sotsialistid-revolutsionäärid, menševikud ja ohvitserid nende vastuhakkamise puhul.

Meil olevate teadete alusel oli seda oodata, sest 12. armee nõukogu kaitse-sõdaluse seisukohal oleva täitevkomitee aktiivsem osa eesotsas Kutšini ja teiste sotsialistide-revolutsionääridega tuli väejuhatuse täielikul toetusel Pihkvast Tallinna, kus nad Põhjapiirkonna kõigi sõjavägede jaoks hakkasid organiseerima kesksel täidesaatvat asutust, viies sinna sisse oma poolehoidjaid. Lõpuks muudeti see nende taotlus siiski peaaegu nulliks, ja sel asutusel ei olnud mingit mõju, sest sinna läinud bolševikud paljastasid tema organiseerijate tõelise eesmärgi.

Kuni kestis võitlus nõukogude ja eespool nimetatud uue sõjaväelise asutuse vahel, jätkus täiesti salajane töö tegevuse ärajaotamiseks väeosade vahel ja tegevusplaani üksikasjaline läbitöötamine. Isegi pisiasjad olid ette nähtud: 4. suurtükiväepolgu rasked kahurid olid suunatud Tallinna jaamale ja kindluse piirkonnale, kus asusid kasakapolgud. Ust-Dvinski polgule tehti ülesandeks patrullimine, 175. polk määrati reservi, laevad seati võitlusvalmis. Iga päev pidas kaks laeva valveteenistust. Sadama laevaremondi tehaste töölised pidid vilunud tööliste salga juhatusel soomusautod rivist välja viima, sest viimaste komandod, kes alles hiljuti olid Tallinna saabunud, ei äratanud usaldust. Maa- ja mereväejõudude telegraafis ja telefoni-sides oli koostatud täpne kava personaalseks valveteenistuseks; oli loodud side kohalike nõukogudega, läti polkudega, Tartu, Valga, Võnnu ja teiste linnadega; oli samuti kindlustatud sõlmpunktide vallutamine.

⁶ „Maksimalistid” — esseeridest eraldunud poolanarhistlik rühmitus, läks Oktoobripäevil ajutiselt kaasa bolševikega. — Toim.

Kõik vastutust nõudvad tööd olid usaldatud ainult bolševikele. Kuid keegi peale plaani koostajate ei teadnud väljaastumise päeva ega tundi.

*

Saabus 25. oktoober ja võim kindluses vallutati.

Päev enne seda [tegelikult 22. okt. — Toim.] toimus partei juhtimisel, kooskõlastatult Petrogradi parteiorganisatsiooniga, Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu koosolek, kus moodustati Revolutsiooniline Sõjakomitee minu eesistumisel. Revolutsioonilise Sõjakomitee käsul vallutati kindluses kõik märgitud kohad.

Niipalju kui mäletan, polnud võimu vallutamise ajal partei Keskkomitee esindajaist kedagi Tallinnas, sest kõigil neil oli tegemist oma ülesannete täitmisega. Minu käsutuses oli otseühenduse telefon, mille kaudu pidasin sidet Jakov Mihhailovič Sverdloviga. Seega oli mul võimalus anda talle vajalikke teateid olukorrast Tallinnas. Enne seda saatsin talle teateid miinilaevadega, mis pidasid igapäevast korrapärast ühendust Tallinna ja Petrogradi vahel. Kandsin J. M. Sverdlovile kõigist ette ning ta oli sündmustega täielikult kursis.

Ootamatus, täpsus ja plaanipärasus kindluse vallutamisel mõjus jahmatamapanevalt kogu väejuhatusele, sotsialistidele-revolutsionääridele ja vastupanuks valmisestatud kasakatele, isegi soomusautode ja teistele alles hiljuti saabunud üksustele, kus oli veel vähe selgitustööd tehtud.

26. oktoobril kell 10 hommikul tuli Revolutsioonilise Sõjakomitee nõudmisel terve väejuhatuse eesotsas maavägede ülima Heinrichsoni, kindluse komandandi Gerassimovi ja rannakaitse ülima Žervega endise ringkonnakohtu ruumidesse,⁷ kus Revolutsiooniline Sõjakomitee koosolekut pidas, ja teatas pühalikult oma erapooletusest⁸ uue võimu suhtes, mis oli kehtestatud ülevenemaalise nõukogude kongressi poolt Peterburis.

Sel koosolekul tehti tingimuseks, et kõik väejuhatajad, kellel oli õigus sõjavägesid ühest kohast teise paigutada, jäävad sellest õigusest ilma. Kui vastuluure andmete poolt kinnitust leidnud sakslaste pealetungi ähvarduse puhul oleks tekkinud vajadus väeosasid teise kohta paigutada, võis seda teha ainult käsu järgi, mis peale vastava väeosa juhataja oli alla kirjutatud veel erilise komissari poolt. Ühtlasi määrati niisugused komissarid kõigi väejuhatajate juurde. Komissarid töötasid täielikus kooskõlas Revolutsioonilise Sõjakomiteega, kes vahetpidamata koos istus, ning nad olid kohustatud igal õhtul esitama lühikese aruande seisukorra kohta.

Väejuhatajate järele seati sisse valve. Ükski neist ei võinud teha samugi, ilma et see kohe teatavaks poleks saanud.

Teisel päeval teatati kohalike ajalehtede ja seintele kleebitud kuulutuste kaudu, et kogu tsiviil- ja sõjaline võim linnas, kindluses ja tervel Eestimaal ühes mereäärse väerindega ning Põhja-Liivimaal on läinud Tallinna Revolutsioonilise Sõjakomitee kätte. Sellesisuline päevakäsk saadeti kõigisse väeosadesse.

Kohkunud silmapaistvamad sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud Kutšin, Dobrohotov ja kompanii panid plehku. Kohale jäid ainult vähetuntud tegelased, kes tasahilju hakkasid organiseerima sabotaazi.

Võitlus võttis hoogu.

*

⁷ Ringkonnakohtus asus hoones, mis oli praeguse Eesti NSV Ülemkohtu hoone kohal Tallinnas, Pärnu mnt. nr. 7. — Toim.

⁸ Selle kohta vaata ka J. Saati artiklit „Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee tegevusest Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni perioodil“ lk. 189.

Ei ole mingit võimalust mõne sõnaga kirjeldada seda keerulist olukorda ja väga pinevat õhkkonda, mis valitses Tallinnas.

Kuna väejuhatuse uue võimu suhtes oli kinnitanud oma erapooletust, ei võetud tema vastu surveabinõusid tarvitusele isegi järgnevatel päevadel, kui vähehaaval selguma hakkas, et võitlus ühelt poolt bolševike ja pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääride ning teiselt poolt kõigi teiste parteide vahel võtab ikka teravama iseloomu. Kui väejuhatuse kuulda sai kõrgema väejuhatuse poolt saadetud tervest hulgast strateegilistest ja sõjalistest käskudest, millede saatmisele olid südilt kaasa aidanud voitinskid, kutsinid ja teised sotsiaal-äraandjad, kes tegutsesid sõjaväe valitud esindajatenä, kaotas väejuhatuse täiesti pea.

Lõpuks hakkasid nad Põhjarinde ülemjuhatajalt saama otseseid käskude erikullerite kaudu, millede nõuti, et Luugasse saadetaks kasakate, suurtükki ja teisi väeosi.

Kõigist nende püüetest hoolimata oli seda avalikult võimatu teha, sest vaevalt oleks ükski väeosa täitnud käsku millel puudus komissari allkiri; omavolilise tegevuse eest aga ähvardas mahalaskmine.

Revolutsiooniline Sõjakomitee jätkas agarasti tööd kättevõidetud seisukohtade kindlustamiseks, korralike sidemete loomiseks, raudteede sõlmpunktide ja muude kohtade kindlustamiseks, pidas võitlust spekuleerimise ja toiduainete Soome vedamise vastu; hakkas reorganiseerima vastuluure tööd, takistades parunite ja teiste äraandjate tegevust ning kogudes materjali nende kohta; korraldas suhtlemist kõigi nõukogudega ja andis neile juhtnõore; seadis sisse ühenduse läti väeosadega, Valga, Võnnu, Volmari ja osalt Pihkvaga nii inimeste kaudu kui ka kirja teel.

Kõigi nimetatud punktidega oli Revolutsioonilisel Sõjakomiteel telegraafiühendus. Ainsaks erandiks oli Pihkva, kuhu Põhjarinde väeosadest olid kogunenud kõik sotsiaal-äraandjad, kes saboteerisid tööd.

Plaani kohaselt pidi osa läti laskureid Volmari alt oma seisukohtadelt lahkuma, minema läbi Volmari, Valga ja vallutama selle järele Pihkva. Valga võeti ära, liikumine Pihkva peale jäi aga peatuma, ja nagu läti seltsimehed teatasid, nimelt uskumatu jonnijamise ja provokatsioonilise kära tõttu, mida tekitasid Pihkvas olevad sotsiaal-võrukaelad. Nende poolt petetud väeosadega võis tekkida suuri kokkupõrkeid.

Tallinnast saadeti teade Oudovasse, et seal organiseeritaks väeosa, kes takistaks kontrrevolutsiooniliste sõjavägede saatmist Pihkvast Luugasse. Osalt selle teate mõjul, osalt läti laskur-väeosade ähvarduse tagajärjel, samuti ka seetõttu, et kontrrevolutsionääridel endil tekkis kahtlus oma vägede sõnakuulelikkuse suhtes, ei saanud Krasnov ja Kerenski kasutada seda ainsat nende jaoks vabaksjäänud teed.

Revolutsioonilise Sõjakomitee ülesanded kujunesid vähehaaval ikka enam ja enam keeruliseks.

Üldiselt oli teada, et Kerenski poolt enne tema kukutamist tarvitusele võetud abinõud olid küllaltki kaugeleulatuvad ja tõsised.

Kõigepealt oli tal küllalt põhjust loota, et Põhjarinde väeosad, nende hulgas ka 5. armee, tulevad talle appi. Need väeosad lootis ta Eesti raudteid kaudu viia 2—3 päeva jooksul Piiteri alla. Peale selle oli ta, eriti pärast seda kui tal korda ei läinud lõplikult lahti saada Peterburi garnisoni „kahtlastest” väeosadest, juba aegsasti astunud küllalt resolutsiooneid samme: oli antud käsk mõned polgud Soomest ära tuua ja need asendada kasakapolkudega. See ei läinud tal aga korda, sest Soome Nõukogude Täitevkomitee osutas sellele käsule vastupanu. Eestis oli lugu selle poolest veel halvem. Enne võimu üleminekut Nõukogude kätte saabusid Tallinna 13. ja 15. kasakapolk. Neist viimane jõudis end linnas juba majutada. Peale selle saabusid siia soomusautod meeskondadega, kes samuti jõudsid korterisse asuda laeva-

tehaste rajooni. Tallinna enda ümber koondati sõjavägesid ja Peterburi peale pidi minema terve 49. korpus, mis, kui mälu ei peta, oli võetud 5. armee koosseisust. Kõik see tuli avalikuks alles teisel või kolmandal päeval pärast seda kui võim oli juba läinud Revolutsioonilise Sõjakomitee kätte.

Pärast ülalmärgitud kiirete abinõude tarvituselevõtmist Revolutsioonilise Sõjakomitee poolt Tallinnas ja pärast peaaegu kõigi raudteepunktide enda kätte võtmist saadeti mööda kogu Eestit laiali mitukümmend agitaatorit — madruseid, soldateid, eesti ja vene töölisi.

Kõige kardetavam oli 49. korpus, kelle kontrrevolutsiooniline juhtkond küllalt hästi teadis mis ta tegema peab. Korpus oli paigutatud Rakvere ümbrusse. Siin algaski vastupanu. Raudteejaama ei õnnestunud kohe vallutada. Tehti otsuseks tugevdada jõude Tapa ja Narva jaamas, teha korpus ohutuks ja seada sisse valve ta juhtkonna üle.

Korpuse asukoha rajooni saadeti madrustest ja soldatitest koosnevad agitaatorite salgad. Kahe-kolmepäevase selgitustöö tulemusena oli terve korpus „rikutud”. Mõnede, eriti tehniliste väeosadega oli ühendus loodud, ja juba pärast seda läks raudteejaam meie kätte.

Muuseas, sellel korpusel oli „Novoje Vremja” taoline ajaleht, mille nime-tuse all oli lugeda, et ajaleht ilmub „Ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee” väljaandel. Lehte anti välja provokatsiooni eesmärgil. See oli kõige häbitum pogrommiline leht.

Korpusele anti käsk paigalt mitte liikuda.

*

Krasnovi ja Kerenski lood olid halvad.

Telegrammid, mida nad sõjaväe-, posti- ja telegraafi- ning raudteeaparaatide kaudu laiali saatsid, ei jõudnud suuremalt jaolt Tallinnast kauge-male. Nad saatsid ikka meeletlikumaid telegramme palvetega, et neile appi saadetaks kasakaväeosi.

Nende poolt väljasaadetud sõjaväelased-käskjalad püüti eriliste kont-roll-väesalkade poolt kinni. Asjatult ootasid nad abi.

Lõpuks tuli teada, et Gatšinast oli Tallinna poole välja sõitnud erakor-raline sõjaväerong, milles tulevat nagu Krasnov ise.

Igaks juhtumiks seati lahinguvalmis kaks valvelaeva, 4. suurtükiväepolk ja Ust-Dvinski jalaväepolk. Lähemad raudteejaamad võeti enda kätte ja anti tervel raudteeliinil käsk rongi mitte kinni pidada. Saadud teadete järgi jagunes rong Tapal kaheks: osa liikus Tartu, teine Tallinna poole.

Enne Tallinna sissesõitu võeti see õnnetu rong Dvigateli jaamas⁹ ära ilma ühegi püssipauguta. Rongis oli 20 kasakat, nende hulgas 4 ohvitseri. Viimaste läbiotsimisel leiti tähtsaid dokumente, nende hulgas trükitud lahingukäsud kasakapolkudele, milledes nõuti, et need oma atamanile appi rut-taksid (lahingkäske võeti ära umbes tuhat eksemplari). Oli veel ka kirja-likke käske; viimaste hulgast oli kõige huvitavam see, mis oli kirjutatud pliiatsiga ustava kasakaohvitseri taskuraamatu lehele ja kandis Kerenski allkirja. See käskkiri oli kirjutatud varga viisil rutates, viimasel minutil enne rongi ärasõitu, ja sellele pani Kerenski oma viimase lootuse.

Kui need käsud oleks täide viidud, siis oleks kogu Baltimaade kalda-äärne rindejoon Paldiskist kuni Pärnuni ja sealt lõuna poole, samuti ka Põhjarinde väeosade positsioonid sakslaste vastu seisvatest väeosadest tüh-jaks tehtud ja seega rinne vaenlasele avatud. Ainuüksi nende käskude pärast oleks nende koostajad sõjaaegsete seaduste järgi maha lastud.

Jäneselik argus võttis nende õnneküttide üle võimust ja nad oleksid valmis olnud tegema kõik, müüma ja reetma oma kodumaad, saatma sõja-

⁹ Praegune Ülemiste. — Toim.

väed hävingusse või astuma ükskõik missugust provokatsioonilist sammu, et aga hoida võimu enda käes kas või üks päev kauem.

Kui ohvitserid, kes Põhjarinde vägede asukohtadega tuttavad olid, neist käskudest kuulda said, vangutasid nad pead selle avaliku, meeletu reetmise puhul.

Pärast läbiotsimist saadeti kasakaohvitserid Kroomlinna, nende juurest leitud dokumendid aga Soome kaudu Peterburi, kuna kasakad viidi ajutiselt „Rjuriku” peale.

Mõni jaam enne Tallinna olid mõned kasakad rongilt maha läinud. Kui nad teiste vangistamisest kuulsid, teatasid nad Doni kasakatele, et „Gatšina saatkond” on vangi võetud. Kasakad muutusid ärevaks. Nende komiteed ilmusid ähvardustega Revolutsioonilisse Sõjakomiteesse. Siin aga öeldi neile, et nad Dvigateli jaamast kaugemale ei pääse. Kasakatel oli küllalt põhjust seda uskuda ja nad jäid paigale.

Aravõetud dokumentide hulgas oli ka mitmesuguseid tunnistusi, mis mitmete sotsialistide-revolutsionääride ja menševike juhtide, sealhulgas ka Bunakovi, Gotzi ja teiste poolt olid alla kirjutatud ja mis olid välja antud kontrrevolutsiooni ja salakuulamise organiseerimiseks.

*

Revolutsioonilisel Sõjakomiteel tuli pidada visa võitlust kõigil rinnetel. Kindluse peastaabil polnud võimalust tegutseda avalikult, küll aga tegutses ta salaja. Üks staabile kuulekas ametnik, Senkovski ässitas posti-telegraafiteenijad streikima. Lõppude lõpuks tuli neid töötakistajaid ühekorruga üle 200 inimese areteerida, misjärel tööd alustati.

Organiseeriti võitlust spekulierimise vastu, mille laienemisele „Eesti maanõukogu” suuresti kaasa aitas, kuna ta paremale ja pahemale poole lubasid välja jagas toiduainete igasuguseks ülesostmiseks ja müümiseks.

Kahe eesti polguga tekkisid hõorumised seal esinenud natsionalistlike märatsemiste pärast. Polkude juhtkond püüdis oma soldateid teadmatuses hoida ja õhutas neis Revolutsioonilise Sõjakomitee vastu täielikku kontrrevolutsioonilist sõnakuulmatust, mida sõjavägede staabi poolt toetati. Seoses sellega anti käsk eesti polgu ülema A. Tõnissoni ja teiste areteerimiseks.

Eesti kodanlus, keda kohalikud pärunid tagant õhutasid, püüdis natsionalistlike instinkte üles kütta ja alustas võitlust Revolutsioonilise Sõjakomitee vastu, väites, et see koosnevat ainult venelastest, kuid juhtivat ometi kogu Eesti asju.

Tegelikult polnud aga asi nii, sest kõige suurem mõju Revolutsioonilises Sõjakomitees oli bolševike parteil, kelle komitee koosseisust kolmveerandi moodustasid eestlased. Samuti kuulusid Revolutsioonilisse Sõjakomiteesse eesti töörahva juhid J. A n v e l t ja V. K i n g i s s e p p.

Nagu kerjused oma kirju kaelkotiga, nii jahtisid eesti kodanlased oma „maanõukoguga” („maapäevaga”), hoolimata sellest, et viimasel polnud vähimatki pinda, et ta oli ilma loova algatuse ja oli täielikult teovõimetu. See vilets ja abitu asutus oli valitud veel Kerenski ajal ja valimise puhul oli toime pandud terve rida seaduserikkumisi ja võltsimisi.

Maanõukogu tegi suuri takistusi tiibusirutava eesti proletariaadi tööle. Et aga mitte anda kõige vähematki põhjust rahvusliku vaenu õhutamiseks, jättis Revolutsiooniline Sõjakomitee selle võltsesinduse puutumata. Tema tegevuse lõpetamise võttis enda peale Eestimaa Töörahva Saadikute Nõukogu, kes Tallinna tööliste demonstratsioonile toetudes ajas maapäeva 15. novembril laiali ja võttis kõik juhtimisohjad enda kätte.

Ühes sellega läks loomulikult ka suur osa Revolutsioonilise Sõjakomitee tegevusest Eestimaa Töörahva Saadikute Nõukogu kätte, mille eesotsas seisis J. A n v e l t, V. K i n g i s s e p p ja H. P ö ö g e l m a n n. Nõukogu tegevus on rikas revolutsioonilise töö poolest.

Revolutsiooniline Sõjakomitee, kelle töökoorem nüüd vähemaks jäi, hakkas suuremat tähelepanu pöörama sõjalisele olukorrale ja Punakaardi organiseerimisele.

*

Selle lühikese kirjutise lõpul tahaksin öelda, et Eestimaa Revolutsiooniline Sõjakomitee täitis auga temale pandud ülesanded. Kõigist ettenähtamatuid ja suurtest takistustest hoolimata täitis ta täpselt bolševike partei Keskkomiteele Peterburis septembri lõpul antud töotuse, et „Eestimaa poolt ei lasta ainustki soldatit Peterburi tööliste kallale.”

Võidakse küsida, et mispärast ei saadetud Peterburile tarvilikul silmapilgul abi ja ei mindud Kerenskile seljatagant kallale?

Partei Keskkomitee esindajad, kes Tallinnas käisid, võivad tõendada, et seda ei saadud teha ilma kartuseta, et see samm osutub ehk riskantseks, võides ära rikkuda kogu ürituse ning kasu asemel tuua rasket kahju.

Revolutsioonilise Sõjakomitee käsutuses oli võrdlemisi vähe ustavaid üksusi maa- ja mereväest, ja need olid kõik paigutatud kahtlaste või vaenulike kasakaväe üksuste vastu. Kogu aeg tuli karta, et Doni kasakapolgud viiakse ära mereäärsetelt positsioonidelt; nende vastu pidid valmis olema reservid. See oleks kahtlemata nii juhtunudki, kui väejuhatus meie nõrkust oleks märganud. Maavägede ülemal oli käsk seda teha, aga kartes ebaedu, ei täitnud ta käsku. Ta näitas vastust, mille ta Revolutsioonilise Sõjakomitee loaga Põhjarinde vägede ülemjuhataja kaudu peastaapi saatis ja milles ta peastaabile salakavalalt ette pani anda sellekohane käsk otse-teed, seejuures ette teades, et see käsk määratud kohale ei jõua.

Peale muu tuleb veel märkida, et väejuhatajate vahel hõõgus salaviha ja igauks neist tundis kahjurõõmu teise äpardusest. Ükski neist polnud rahul teistega, ja kõik kokku — Kerenskiga. Põhjarinde vägede ülemjuhataja Tšeremissov olnud Kerenski peale vihane sellepärast, et viimane oma naisest, kes olnud Tšeremissovi sugulane, oli lahku läinud.

Kõik need olid muidugi tühjad jutud, mida oli sünnitanud jõuetustunne. Kui nad oleksid suutnud midagi teha, poleks nad iialgi sellega leppinud, et olid võimust ilma jäänud ja pidanud alla vanduma revolutsioonilistele töölistele ja soldatitele.

Siiski anti Oudova tagavarapolgule käsk Kerenski tagalasse minna. Aga polgu poolt tuli vastus, et ta olevat juba enne käsu saamist jaotatud osadeks, kes Narva-Pihkva liinil raudteejaamad enda kätte võtnud. Samasugune käsk anti ka Jamburgi polgule, aga kui see liikuma hakkas, oli Kerenski juba põgenenud ja Krasnov alistus. Jamburgi polk läks Peterburisse ja andis end seal nõukogude võimu käsutusse. Ja ta tuli parajal ajal, sest Peterburis oli jõudusid tarvis.

Muidugi, kui võitlus Gatšina all oleks pikemale veninud, oleksid sõjaväed Kerenskile seljataha saadetud, sest oli juba välja töötatud plaan, kuidas neid saata ja kuidas mitmesuguste väeosade tegevust kooskõlastada. Kaks patareid 6- ja 12-tolliste suurtükkidega olid juba ärasaatmiseks valmis, nende peatuskohad ära märgitud jne. Narva ja Jamburgi olid tugevdatud suurtükiväega. Aga sel ajal tuli Peterburi proletariaat ise toime „Venemaa kõrgema ülemjuhataja” sõjavägedega. Kõigist teadetest, mis saime oma luurajailt ja kinnipüütud kulleritelt, oli näha, et see palaganikergats ja poliitiline tühisus elab üle viimseid hingetõmbeid, et ta seisab üleval veel ainult kasaka-atamani Krasnovi autoriteedi varal, et kasakad on tema vastu vaenulikud, ja et nende leeris toimub ümbersünniprotsess. Kõik see asjaolu takistas sõjavägede saatmist Peterburi alla.

Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee teeneks tuleb lugeda veel seda, et ta keerukas olukorras, hoolimata klassivastuolude äärmisest teravusest ja ülekeevatest võitluskirgedest, oskas vaenlase nii maha suruda, et see ei

suutnud avalikult vastu hakata ning võit tema üle saavutati peaaegu ilma ühegi püssipaugu ja ohvrita.

Meelde tuleb tuletada Oktoobrirevolutsiooni sündmusi Eestis, ei saa maha suruda tulist võitlushüüet:

Elagu eesti töölisklass ja tema sotsialistlik revolutsioon!

*

Отрывки из воспоминаний Ивана Васильевича Рабчинского «Октябрьские дни в Эстонии» были опубликованы в журнале КПЭ «Классовый труд» («Классовая борьба») № 11 за 1919 г. и № 81 за 1927 г. Настоящий эстонский перевод этих воспоминаний сделан по русскому оригиналу рукописи, дополненной и переработанной автором в 1948 г.